

Н. В. Шапран

Національний університет „Острозька академія”

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ ЗАЗДРІСТЬ

Стаття присвячена соціально-психологічним характеристикам механізмів концепту заздрості. Досліджуються наукові праці з теоретичного походження концепту заздрості вітчизняних та зарубіжних авторів. Висвітлюються соціальні та психологічні підходи до трактування поняття заздрості. Представлені приклади вираження заздрості в усній комунікації та художній літературі.

The article deals with social and psychological approaches to the development of the envy mechanisms. Native and foreign scientific experiences of investigation of the theoretical origin of the concept are envy discussed. The possibilities of interpretation of the envy mechanisms are being suggested. Examples of the envy expression in conversation and fiction are presented.

Сучасна лінгвістична наука характеризується зростаючим інтересом до вивчення функціональних аспектів мови, прагматики мовних структур та впливу соціальних факторів на реалізацію їх у комунікативній сфері. Ситуативна лексика в міру використання в конкретних обставинах і в мові комунікації набуває додаткового змісту – фонового значення, тобто емоційно-оцінювального значення слів, які як додаткові значення є особливими і виразними засобами в кожній мові. За допомогою мовних засобів через семантичну асоціацію носій мови виражає свій психологічний стан, переживання, ставлення до життя, різні почуття і дає образні оцінки. Емоційно-оцінювальне значення, хоч і притаманне конкретній

мові, відображає разом з тим і основні загальнолюдські знання. У звичайному житті люди часто розмірковують і називають нове, виходячи з того, що між поняттям (предметом) А і поняттям (предметом) Б існує щось загальне, що активно викликає відповідну асоціацію у людини і тісно пов'язує з традиційними звичаями і ставленням до життя народу. Прямі номінативні значення слова, за звичай, не мають ніяких виразних відтінків. У мовному спілкуванні деяка ознака, функція і форма реалій можуть викликати асоціацію на основі якої виникає семантична зміна прямого значення, що пов'язана з суб'єктивною, позитивною чи негативною оцінкою. Вивчення мовленнєвої поведінки комунікантів, їх культури мовленнєвого спілкування зокрема, набуває особливої актуальності в умовах комунікації [13, 115-137].

Актуальність дослідження природи механізмів заздрості обумовлена тим, що у наш час посилюється вплив на життя людей соціально-економічних процесів, які ведуть до збільшення нерівності у нашому суспільстві, що активізує заздрісне відношення як до окремої людини, так і до груп. Найчастіше заздрість розуміють як неприязне, вороже ставлення до успіхів, популярності моральної переваги або домінуючого становища іншої особи. Заздрість як емоцію можна розглядати тільки в разі ситуативної її появи. Коли ж заздрість стійка стосовно якогось об'єкту, вона стає почуттям [5, 226]. Проте різні автори трактують заздрість по-різному.

Так, Гіппократ вважав заздрість “скупченням чорної жовчі”, “розладом у функціях тіла”. Злісний характер заздрості досить виразно визнавався стародавніми греками через протистояння її добру, хоча вони відзначали, що, в більшості випадків, заздрість має “пасивний” характер. Проте головний принцип заздрості, її “золоте правило”: “не бажай іншому того, що бажаєш собі”, було скрізь і стало антитезою добродійної моралі.

Гесіод, “перший європейський мораліст”, вважав, що заздрість буває позитивною і негативною. Пізніше цю думку розвинув Арістотель. Під впливом бажання порівнятися, людина прагне до того, щоб “самому досягти благ, пов'язаних з шанобою”, відзначає Арістотель і зустрічається у “людей добрих”. А під впливом заздрості людина прагне до того, щоб “ближній не користувався цими благами” і розглядається

грецьким філософом “низькою”. Як зазначає Арістотель, заздрість випробовують люди, що мають загальні риси, “подібні... за походженням, спорідненістю, віком, славою, станом: “рідня уміє і заздрити” [3, 72].

Разом з таким розумінням заздрості, існує ще згадка про неї в міфології. Фтонос - демон, що втілює заздрість, представився в чоловічому образі. Будь-який людський успіх, вважалось, - викликає до себе ревності Фтоноса, внаслідок яких, як правило, слідувала “біда”, що завершується найчастіше смертю. Поклоніння перед заздрістю богів (phthonos theon) у греків не зникло зовсім, і, продовжує існувати над розумами багатьох людей до нинішніх днів у вигляді народних марновірств, забобонів остаточно перетворюючись на “заздрість людей” (phthonos anthropon). У багатьох примітивних культурах віра людей в “заздрість богів” до людського щастя і успіху збереглася у вигляді оборонної магії (захисні магичні ритуали, що охороняють від “псування” і т.д.). Слід відмітити, що спочатку епічні герої не випробовували страху перед “заздрістю богів”, а скоріше обурювалися ними. За словами Ф. Ніцше, греки використовували богів для того, щоб не “підпускати до себе близько “нечисту совість”, щоб “насолоджуватися свободою своєї душі...”. Але поступово богобоязнь і страх перед божественним гнівом стали стрижнем міфологічної свідомості і “героїчна” модель культури Греції змінилася на етично-релігійну [2, 76].

“Батьки церкви” в перші століття нашої ери не розділяли подвійний підхід греків до заздрості. Вони відкидали діалектичну природу заздрості, піддаючи її безжальній і викривальній критиці. У Старому заповіті поняття заздрості практично відсутнє, фігуруючи лише в таких словосполученнях як “око заздрить”, “заздрісне око”, “гідний заздрості”, “чорна і біла заздрість”, ніж заздрість як етичне відношення. У Новому заповіті, навпаки, заздрість і ревності згадуються багато разів. Сюжетне оповідання заздрості наголошується при описі ставлення іудейських первосвящеників до Ісуса Христа, якого вони “зрадили через заздрість”.

Інші приклади заздрості у літературі Нового заповіту, вписані в євангельську моральну доктрину, заперечують античні чесноти і змагальний дух, вказуючи, що “всяке прагнення до суперництва для християнина аморально”; що від пристрасті

до змагань і сперечань, відбуваються заздрість, розбрат, лихослів'я, лукаві підозри. Ототожнюючи мораль з любов'ю, що характерно для християнської моралі, любов зводиться нею в ранг етичного абсолюту. І, тому, “любов не заздрить”. “Людина подібна до бога”, — як свідчить християнська доктрина, - “але не повністю”, і залишається істотою земною, плотською, смертною і грішною.

Думка про гріховність і плотську природу заздрості у Новому заповіті повторюється неодноразово: “Справи плоті відомі; вони суть: перелюбство, розпуста, нечистота... ворожнеча, сварки, заздрість, гнів, розбрати, розбіжності (спокуси)... ненависть, вбивства...” Кипріан Карфагенський проголосив заздрість “коренем всякого зла” (*radix est malorum omnium*). У IV-V ст. створюється ієрархія смертних гріхів, серед яких і гріх заздрості. Поза сумнівом, заздрість є найгіршою з гріхів; оскільки решта гріхів - це гріхи проти якоїсь однієї чесноти, тоді як заздрість — проти всіх чеснот і проти всього доброго.

Крім цього, заздрість проілюстрована поведінкою Сатани в поемі на біблейський сюжет “Втрачений рай”, де Сатана, заздривши Богові, вирішує захопити Небеса. Він йде на Бога війною в спробі зіпсувати небесне життя і падає з Небес. Занепалий він сам, та інші його занепали ангели будують Пекло, змагаючись з Небесами, стаючи деструктивною силою, прагнучою зруйнувати те, що створює Бог. Ця богословська ідея висловлена Святим Августином, середньовічним мислителем, що змальовував Життя як творчу силу, на противагу до Заздрості, руйнівної сили. Таким чином, під гаслом смертного гріха заздрість пройшла через усю історію європейського середньовіччя.

Сучасне етичне світобачення в розумінні заздрості успадковує раціоналістично-діалектичну традицію Стародавньої Греції. Філософи, мислителі, етики нового часу продовжили розвиток поглядів. Ф. Бекон, Б. Мандевіль, Р. Декарт, Б. Спіноза, І. Кант бачили в заздрості “диявольські” наміри, вважали її “мерзотними з пристрастей”, “низькістю природи”, “огидним пороком”, “природною збоченістю”. Відзначали, що заздрість є “печаллю, перемішаною з ненавистю, побачивши блага, що припало на долю інших, і що знаходить задоволення в чужому нещасті”; печаллю, “прагнучою до руйнування

щастя інших”, оскільки “бажає щастя лише собі одному” [7, 531]. Вона вважалася антиподом чесноти, “хвороба душі”, “украї огидного пороку”, як з’єднання “засмучення і гніву”, ступінь прояву якого залежав від “близькості або віддаленості предметів заздрості” [4, 475]. Як вважав Бекон, заздрість – “мерзотна з пристрастей”, оскільки вона є “головною причиною лежністю диявола”.

Спонукальні мотиви механізмів заздрості філософи нового часу вважали “закладеними в природі людини”. Так, Т. Гоббс відзначав, що люди від природи володіють рівними здібностями, або лише трохи різняться, що створює у них “рівність надій на досягнення мети”. І, бажаючи володіти одним і тим же, люди стають ворогами. “Вони прагнуть знищити, або підкорити один одного”. Також він зауважує, що будь-яка людина добивається того, щоб його цінували оскільки “він сам себе цінує”, в іншому випадку “люди готові знищити один одного”. Таким чином, наявність в природі людини суперництва, недовір’я, прагнення слави стають основними причинами для ворожості і, навіть воєн – “війни всіх проти всіх”, або “явні військові дії, або стан загрози” [6, 728].

Сторіччям пізніше, І. Кант відмічає, що ця “недоброзичливість” між людьми не виражається відкрито у вигляді “безпосереднього прагнення до зла”, а має лише “опосередкований”, “побічно недобрий образ думок”, що представляє досаду, що “чуже благополуччя затямлює... власне”. Ці думки виявлялися, на думку І. Канта і в суспільному житті. Він також відзначав, що між сусідами стан миру неприродний, а “природніший стан війни”, якщо не відкриті військові дії, то наявність “постійної загрози”, і тому, з його точки зору, стан миру необхідно встановлювати.

Досліджуючи механізми заздрості, І. Кант спирався на порівняння і оцінювання людьми один одного, яких розглядав з двох позицій: порівняння себе з ідеєю досконалості і порівняння з іншими людьми. Коли людина розвивала власні здібності, він називав це ревностями, що змагалися, коли ж індивід применшував досконалисть іншого, то це були, на думку І. Канта, недоброзичливі ревності. І. Кант говорив: “потрібно удосконалюватися не тому, що інші випереджають нас, а тільки самим по собі”. Хоча, люди, на його думку, частіше схилялися до недоброзичливих ревностей, основою заздрості

е те, що людина у такому разі хотіла бачити тільки себе одного щасливим і здійсненим [8, 315-323].

Заздрити схильні люди, що не відчують себе гідними, вважає Ф. Бекон, і відносив до них “виродків, євнухів, людей похилого віку, незаконнонароджених”. Вони не в силах допомогти власній біді, і тому спрямовують свої зусилля на те, щоб нашкодити іншому. Особливо заздрісні, на його думку, люди, які бажають досягти успіху у всьому відразу. І люди знатного роду, також заздрять успіху, кар’єрі інших, оскільки відстані при цьому змінюються. І їм, - як говорить Ф. Бекон, — “здається, ніби вони самі йдуть назад, тільки тому, що інші пішли вперед” [4, 433]. Хоча Б. Мандевіль відмітив, що люди дійсно розумні заздрять менше інших... ніж дурні...

І. Кант, так само, як і Б. Мандевіль вказував на витoki заздрості з дитинства, і вбачав причину в погрішностях виховання. Багато благородних намірів дітей і молоді, відзначав Б. Мандевіль, засновані не на добродійній старанності, а лише на заздрості і любові до слави.

Підступність заздрості відмічалася і в епоху Відродження. Так, Ф.Петрарка образно писав про заздрість як про “підступний початок”, який наближається до довірливої людини непомітно, “вправно встромлюючи жало” [9, 167]. За словами Ф.Бекона, “заздрість завжди творить свою справу в мороці і таємниці”. “Розсудливість і ввічливість ховають її”, - писав А.Шопенгауер, цитуючи И.В. Гете, - і, неможливо побачити, наскільки поширена “взаємна злоба”. “Заздрість зовні мовчить”, доповнює П. Куттер, хоча “всередині вона лютує”. Людина, якій заздрять, може і не підозрювати про це, а заздрісник може підтримувати тривалі дружні відносини з тим, кому він заздрить, і ніяк не проявляти свого дійсного ставлення до нього.

В порівнянні з іншими відчуттями заздрість в процесі своєї еволюції зберегла надзвичайний консерватизм. Як пише Ф. Бекон: “З усіх пристрастей заздрість найнаполегливіша і найневгамовніша... Вона постійна і незмінна”. Інші пристрасті, на думку Ф. Бекона, мають “годину і час”, а для “заздрості їх немає”, “...заздрість присутня завжди”. Недаремно ж говорять “*Invidia festos dies non agit*” (“Заздрість свят не дотримується”) [4, 378].

Особлива непримиренність і мерзотність заздрості спрямована на особисті якості заздрісника. Найгірший і найзліс-

ний вид заздрості, — це заздрість до розумової переваги іншого, оскільки тут заздрісникові не залишається вже ніякої надії. По суті “людина ненавидить те, що повинна була б любити і шанувати”. Як свого часу романтизував Ф. Петрарка:

“Напевно, більше інших заздрять ті,
Хто піднявшись силою власних крил,
Відлетів із загальної клітки” [9, 421].

Заздрість, на думку С. Кьєркегора, містить в собі “захоплення іншим”... але “захоплення, яке прикидається”, яке “відчуває неможливість щастя... поступитися своєму захопленню”. Він відзначає, що в процесі становлення Я, з ним “раптом... трапляється, відбувається щось, що примушує його зневіритися. Аналізуючи сказане вище, цілком очевидно, що нестерпне порівняння себе з іншими, привело до знецінення себе, своїх досягнень, що і стало причиною відчаю Я, яке не знайшло в собі сил “захоплюватися” достоїнствами іншого. Підтвердження нашого припущення ми знаходимо в подальших міркуваннях З. Кьєркегора, де він говорить, що “захоплення — це щаслива самовіддача, а заздрість - нещасне отримання знову свого Я”. Саме через приховане знецінення “Я”, як наслідок відчаю, “Я” “прикидається” і, захищаючись, “бере на себе роль заздрісника”. “Тепер все змінилося, він говорить іншою мовою”. Те, чим він раніше захоплювався, - відзначає З. Кьєркегор, - “вже нічого не означає”, і є всього лише “жалюгідною дурістю, дивністю, екстравагантністю”. Те що “трапилось”, - підкреслює він, - недосяжно ніяким іншим способом”...оскільки “Я не несе в собі ніякої рефлексії” і “розчаровується” .

Таким чином, саме порівняння себе з іншими, при якому відбувається перебільшення досягнень іншого і знецінення власних, відбувається втрата “Я”. Вона, як говорить С. Кьєркегор, відбувається непомітно ні для інших, ні, що найдивовижніше, для самого себе. Відчай, що виникає, захищається заздрістю, тобто прагненням підсилити себе за рахунок іншого, іншими словами, бажанням відібрати в успішного інших його достоїнств і такою ціною пристосуватися до виживання. Розглядаючи категорії Я, як “ставлення до самого себе і разом з тим до іншого”, С. Кьєркегор вважав наявність двох видів відчаю: “відчай-слабкість” - небажання бути самим собою і відчайдушне прагнення бути самим со-

бою, “відчай-виклик”, підкреслюючи відносність цих відмінностей. Таким чином, С. Кьєркегор підводить нас до висновку, що відчай є прямим попередником заздрості і володіє якостями, повністю тотожними заздрості. С. Кьєркегор виділив такі якості відчаю — це духовне зло, воно універсальне, здатне маскуватися, гріховне, містить обурення. Всі ці якості притаманні також і заздрості [17, 96].

У природі і суспільному житті конкретного аналогу заздрості не існує, бувають лише люди, що переживають почуття заздрості. Використовуючи гегелівську термінологію, можна сказати, що заздрість — практичне відчуття. Воно припускає спілкування як мінімум двох індивідів, і, як показує соціальний досвід число тих, що беруть участь може нескінченно рости, тому, на практиці, заздрість виявляється соціально — психологічним явищем. Заздрість стає іноді для індивіда або, навіть цілої соціальної групи, цінною орієнтацією, соціальною установкою, що виявляється в особливому типі соціальної поведінки.

Заздрісна людина часом може заперечувати основи суспільства. Через страх може викликати заздрість оточуючих, а інколи не реалізуються певні ідеї, гальмуються відкриття. Окрім цієї деформації соціуму, заздрість з позиції філософсько-етичного підходу, виконує стримуючу функцію в розвитку окремої особи. Індивід, що заздрить, розуміючи неможливість зрівнятися з суперником, переважати над ним, концентрує свої переживання на власних недоліках, впадаючи із-за цього в пригнічений настрій, відчуває приниженість, безпорадність та безнадійність. Для “знеболення” свого приниження, він не удосконалює себе, а прагне, як вже зазначалося вище, принизити суперника, вдаючись до злісного наклепу, пліток, спотворення його успіхів, применшення або навіть ігнорування його достоїнств, що говорить про стагнацію в розвитку, про регрес особи [7].

Таким чином, основна якість заздрості - агресивно-руйнівна. Сила цієї якості коливається від легкого недоброзичливого ставлення до прагнення фізичного знищення.

Художня література також дає нам багато трагічних прикладів заздрості з різних причин. Досить пригадати шекспірівського “Отелло”, полеглого жертвою заздрісника Яго, пушкінського Моцарта, отруєного заздрісним Сальєрі, щоб пе-

реконатися у смертоносній підступності заздрості, в тій, що спустошує. В “Іспанській заздрості” М. Унамуно описані драматичні переживання героя, заздрість якого отруїла йому все життя, відняла у нього здатність радіти, любити. У інших класичних творах — “Божественній комедії” А. Данте, “Фауст” І.В. Гете, “Втраченому раї” Дж. Мільтона, “Війні і мирі” Л.Н. Толстого також містяться неперевершені по силі, яскравості і точності опису обтяжливі переживання заздрості. Проте, А.С. Пушкін охарактеризував заздрість як позитивну, він вважав її “сестрою змагання”, як цитує Е.Е. Соколова, і тому, вона “хорошого роду”. У наш час заздрість проявляється не в такій відкритій та грубій формі, як в давні часи, і не так інтенсивна, як в часи Шекспіра, оскільки сучасне соціальне ставлення і ментальність стали більш дискретними. Проте, через заздрість вбивають і тепер.

У працях А. Адлера описується, що заздрість виявляється там, де є прагнення до влади і переваги. З його точки зору, комплекс неповноцінності, який пригноблює індивіда, впливає на загальний характер його поведінки і відношення до життя. Він є джерелом низької самооцінки, що створює постійну незадоволеність життям, внаслідок чого індивід починає порівнювати себе з “іншими” і витрачати свій час на оцінку чужих успіхів. Цьому майже завжди, як вважає А. Адлер, сприяє “пекуче відчуття знедоволеної людини і несправедливості”. Різноманітними проявами цього відчуття є незадоволена пихатість, бажання мати більше, ніж є у інших, або навіть мати все. Іншими словами, заздрість стає однією з рис вдачі такої людини. А. Адлер відзначає, що до відчуття заздрості є “загальне, негативне ставлення”, хоча “дуже мало хто з людей не випробовував заздрості хоч би час від часу. Ніхто з нас не позбавлений її абсолютно”. Незважаючи на те, що етика і релігія віднесла заздрість до переліку заборонених відчуттів, А. Адлер відмітив, що “людство ще не досягло того рівня зрілості”, “коли заздрість не існуватиме”. З його точки зору, багато законів і правил необхідно створити для того, щоб “відновити загальну рівність” і, таким чином, уникнути виникнення заздрості. Він також вважав, що заздрісник не може бути корисним членом суспільства, тому що зацікавлений тільки в одному: віднімати у інших, позбавляти їх власності і принижувати. На його думку, такий індивід виправдовуватиме

свою нездатність добитися наміченої мети, звинувачуючи в цьому інших. Він, як вважає А. Адлер, не цінує хороших взаємин з іншими людьми, не прагне співчувати ближнім, і навіть може отримувати задоволення, заподіюючи їм біль. Відчуттю відставання А. Адлер протиставляє прагнення до переваги, відчуттю недостатності, на його думку, протистоїть досконалість, відчуттю слабкості — відчуття могутності. Разом з цим, необхідно відзначити, що в теорії особи А. Адлера прагнення до переваги супроводжується самоздійсненням, самовдосконаленням, які є, по суті, гіперкомпенсаціями, тобто прагненням перемогти “еталонний” (ідеальний) образ Я [1, 145-158]. Тому ці тенденції розвитку особи, а не саме по собі прагнення до переваги, стають умовами *подолання* заздрості. Згодом основні моменти теорії Адлера знайшли своє віддзеркалення в концепції самореалізації К. Хорні, само актуалізації А. Маслоу, тенденції К. Роджерса та ін.

Ще один соціальний аспект заздрості можна виявити в дослідженнях К.Г. Юнга. З його точки зору, заздрість фіксує “негативні цінності”, під якими він розуміє волю до влади, агресію, називаючи їх “такими ж великими, стародавніми і початковими демонами, як і Ерос”. По-іншому він називає їх ще “Тінню”. У зміст “Тіні”, як негативної сторони особи, К.Г. Юнг вкладає “суму всіх неприємних якостей, які хотілося б приховати”. Таким чином, заздрість розглядається К. Юнгом крізь призму “владних, загарбницьких” відносин і наповнюється динамікою і руйнівною силою.

Э. Фромм бачить заздрість в контексті такого поняття, як спрямованість особи. Він пише про те, що, стосуючись “садомазохізму, деструктивності, жадності, заздрості і нарцисизму, всі вони мають загальне коріння і пов’язані з однією принциповою спрямованістю особи, ім’я якої “синдром ненависті до життя”. Ненависть до життя формується в результаті залежності людей “від чогось, що поза ними самими”, в результаті “страху втратити все, що мають”. Тому, як вважає Э. Фромм, люди стають агресивними, підозрілими, прагнуть мати ще більше, щоб відчувати себе в більшій безпеці”. Але жадність немає межі, оскільки не усуває внутрішньої порожнечі, нудьги, самоти і депресії, а породжує прагнення до все більшого накопичення, вважає Э. Фромм. Він відзначає, що ті, хто обділений фізичним здоров’ям і красою, талантами і

здібностями, заздритимуть “чорною” заздрістю тим, кому дісталось більше. Розрізняючи “плідні і неплодні орієнтації”, Е. Фромм вважає заздрість неплодною. Її основними рисами він вважає наступні: визнання того, що джерело всіх благ знаходиться зовні, і ніщо не можна створити самому; прагнення віднімати бажане силою або хитрістю; схильність привласнювати або красти; використовувати все і всіх, у кого можна, хоч щось взяти. Девіз людей з “неплідними орієнтаціями”, на думку Е. Фромма, полягає в тому, що вони вважають, що “вкрадений плід” найсолодший.

Таким чином, аналізуючи ідеї Е. Фромма, можна стверджувати, що заздрість є фундаментальною спрямованістю особи, що руйнує, що експлуатує іншу людину силою.

У концепції К. Хорні соціальним характеристикам заздрості приділено достатньо багато уваги. На її думку, заздрість відіграє значну роль у формуванні неврозів, в яких тривога разом з ворожістю складають основний конфлікт невротичної особи. У бажанні бути схожим на інших і неможливістю довіритися їм із-за ворожих відчуттів, на думку К. Хорні, криється причина потенційного конфлікту. Тому, презирство і заздрість, на її думку, складає основу “базальної” ворожості до людей.

Л. Берковіц розробив положення теорії “посилань до агресії”, з якої виходить, що фруструючі події своїми численними різноманітними стимулами, що включають біль, дискомфорт, огиду, антипатію, неприязнь, здатні створити готовність до агресивних дій. Як затверджує Берковіц, фрустрація викликає агресію, перш за все, у людей, що засвоїли звичку реагувати агресивною поведінкою. На його думку, попередня психотравмуюча (фруструюча) подія створює ґрунт до подальшої агресивної поведінки. Комбінація видів агресії відносить заздрість до вербальної, активної непрямої агресії, але, враховуючи її основні характеристики, вона може також виступати у формі фізичної, активної прямої агресії. Регулюючи як “несвідому, так і усвідомлену активність суб”єкта”, що включає механізми, як простих, так і складних соціальних форм поведінки, установка блокує здійснення неприємних для індивіда агресивних бажань, включаючи функціонування захисних механізмів, як вважає В.А. Отрут. Або, залежно від системи ціннісних, етичних орієнтацій “дає добро” на їх здійснення.

Заздрість у розумінні психологів трактується неоднозначно. Е.П. Ільїн, провівши порівняльний опис визначень заздрості різними психологами, відзначив їх різноманітність і достатню невизначеність. Так, в одних джерелах, заздрість розглядається як відчуття, в структурі якого є “змагання, страждання...”, у інших - як “соціально-психологічна межа особи”, яка виявляється незадоволеністю, недобррозичливістю до успішних людей, по-третє, як відзначає Е.П.Ільїн, заздрість вважається проявом “мотивації досягнення”, якщо “будь-чий або реальні або уявні переваги” розглядаються індивідом як “загроза цінності власного “Я”, що супроводжується переживаннями і діями. Заздрість, “чорна”, на його думку, вважається негативною емоцією “тільки у разі ситуативної її появи”, якщо ж вона “стійка по відношенню до об’єкту”, то, тоді вона розглядається у вигляді “емоційної установки, тобто відчуття”. Ширший підхід, разом з розумінням заздрості як ворожого відношення, вказується ним як підхід до “феномена, і перенесення їх на інші типи взаємин, в інші соціальні середовища. А. Адлер вказує на внутрішню особову суперечність між відчуттям власної “неповноцінності” і прагненням до переваги, що приводить до виникнення заздрості. У концепції К. Юнга заздрість розглядається як архитипне явище, пов’язане зі всіма суперечностями колективного несвідомого. Заздрість, визначена Э. Фроммом як ненависть до життя, є віддзеркаленням суперечностей взаємин людини з соціумом. Пошук влади, престижу, володіння є причиною актуалізації заздрості згідно з К. Хорні.

Отже, причини появи заздрості мають загальну підставу: наявність об’єктивних і суб’єктивних суперечностей взаємодії особи і суспільства. Фундаментальна суперечність в системі відносин, що приводить до заздрості — це суперечність між очікуваними відносинами і відносинами з боку інших; суперечності між очікуваними відносинами і відносинами до самого себе; суперечності між відносинами до самого себе і іншого. Процеси порівняння і оцінювання себе із важливими іншими проводять інфляцію власних достоїнств і гіперболізування переваг іншого, що підсилює незадоволеність реальним Я, збільшує відстань між Я і “іншим”, породжує “нестерпність” успіхів іншого, а саме, заздрість. Суб’єкт витісняє особовий сенс заздрості, і, тим самим закри-

плює паттерни заздрісної поведінки, спілкування, що виявляються в різних ситуаціях спілкування.

Література

1. Адлер А. Зрозуміти природу людини / Пер. Е. О. Пипіна. СПб.: Академічний проект, 1997. – 256 с.
2. Александрова Р.І. Заздрість та моральна символіка // Вест. Моск. Ін-та. Сер. 7. Філософія. – 2002. – № 1. – С. 66-81
3. Аристотель. Збірник в 4-х томах. Т. 4. М.: АН СССР. Інститут філософії. Вид-во “Мысль”, 1983. – 830 с.
4. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М., 1998. – С.793
5. Бекон Ф. Збірник в 2-х томах. Т. 2. М.: Мысль, 1978. – 575 с.
6. Варій М. Й. Психологія: Навчальний посібник / Для студ. вищ. навч. закладів. – К.: “Центр учбової літератури”. – 2007. – 288 с.
7. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматике. – М., 2001.
8. Гоббс Т. Сочинение в 2-х томах. Т. 2 / Сост., ред., авт. примеч. В.В. Соколов. Пер. с лат. и англ. – М.: Мысль, 1991. – 731 с.
9. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. – М., 1985. – С. 400.
10. Декарт Р. Сочинение в 2-х томах: Пер. с лат. и франц. Т. 1. – М.: Мысль, 1989. – 654 с.
11. Кант И. Из “Лекции по этике” (1780-1782 г.г.). Этическая мысль: Науч.-публицист. чтение. – М., 1988. – 384 с.
12. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – М., 2004. – С.175
13. Красных В.В. Основы психо-лингвистики и теории коммуникации. – М., 2001. – С.137.
14. Петрарка Ф. Избранное. Автобиографическая проза. Сonetты. – М., 1974. – 444 с.
15. Раевская М.М. Язык в ментальном пространстве: к проблеме престижения национальной логики мышления / ВМу. – №1. – 2006. – 215 с.
16. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции. / Авторы очерка о Фрейде Ф. В. Бассин и М. Г. Ярошевский. – М.: Наука, 1991. – 456 с.
17. Цун Япин Национально-культурная коннотативная ситуативная лексика / Вестник Московского университета. – №1. 2006. – 215 с.